

RECENZJE

Hiszpania – mit czy rzeczywistość? Pod redakcją Filipa Kubiaczyka i Katarzyny Mirgos. Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2012, ss. 263.

Studia badawcze koncentrujące się nad dziejami Europy pozostają nadal szczególnym przedmiotem wielorakich zainteresowań, i to nie tylko historii. Jednak tzw. Stary Kontynent jest ciągle młody, zwłaszcza w tym co niesie jako przesłanie dla innych, czy jest w swej gotowości obdarowania. Jest to jednak, mimo wszystko wielka i twórcza dynamika, i to na wielu płaszczyznach, a zwłaszcza kulturowej.

Naturalnym jest, że niektóre regiony czy państwa europejskie, są wyraźniej i częściej obecne w badaniach, a następnie jawiących się publikacjach, nie tylko naukowych. Wynikać to może m.in. z historii, kultury, tradycji czy polityki.

Prezentowana książka ukazała się jako dziewiąty tom kolekcji „Gnieźnieńskie Studia Europejskie – seria monografie” wydawanej pod redakcją Leszka Mrozewicza przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oraz Instytut Kultury Europejskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jak pisze, zapewne redaktor serii, „na stronach serii Monografie Gnieźnieńskich Studiów Europejskich dokonuje się refleksja nad historycznym dziedzictwem, kondycją duchową dzisiejszej Europy, rozwojem i przemianami współczesnej kultury europejskiej” (skrzydełka okładki).

Przed stroną tytułową w języku polskim (s. 3) zamieszczono streszczenie wstępu w języku angielskim (s. 2) i takie samo w języku hiszpańskim oraz polskim na ostatniej stronie okładki. Z kolei podano spis treści (s. 5-6) oraz wstęp w języku polskim (s. 7-9) i hiszpańskim (s. 11-13) pióra F. Kubiaczyka i K. Mirgos. Całość treściowa podzielona została na trzy zwarte części przyporządkowane odpowiednim kontekstom.

Najpierw wskazano na konteksty historyczne, a więc propozycje podejmujące fenomen Hiszpanii w perspektywie historycznej (s. 15-97). Otwiera ten blok tekst M. Maciejewskiego „Ibero-celtyberyjski etos wodza-wojownika jako element archetypu hiszpańskiej tożsamości” (s. 17-37). Późniejszy okres analizuje F. Jaku-

bowski w opracowaniu „Między arabskością a andaluzyjskością. Problem tożsamości w Hiszpanii muzułmańskiej w czasie upadku państwa umajjadzkiego” (s. 39-47).

Dalsze materiały w tym kontekście proponuje F. Kubiaczyk w tekście „Idea Hiszpanii w projekcie politycznym Ferdynanda Katolickiego” (s. 49-61). Z kolei J. Achmatowicz przedstawia „Podbój i kolonizacja Ameryki w kontekście hiszpańskiej «czarnej legendy» – przyczynek do studiów” (s. 63-87). Ostatni tekst w języku hiszpańskim prezentuje J. Kieniewicz „Que seria nuestro pais... Espana como fantasia y proyecto polaco” (s. 89-97).

Druga część nosi tytuł: Konteksty kulturowe (s. 99-173) i otwiera go I. Krupecka materiałem „Azorin i sztuka tworzenia pejzażu hiszpańskiego” (s. 101-114). Natomiast E. Bender podejmuje „Reflexiones sobre Espana en la obra de Miguel de Unamuno („En torno al. Casticismo”)” (s. 115-131). Po tej samej linii K. Polit analizuje „Problem baskijskości w myśli Miguela de Unamuno” (s. 133-144). Wokół tego regionu Hiszpanii pisze K. Mirgos w artykule pt. „Baskowie – «inni» Hiszpanii?” (s. 145-161). Kontekst ten zamyka R. Giordano kolejnym opracowaniem w języku hiszpańskim „La lengua espanola de la Transicion: del franquismo al Postfranquismo” (s. 163-173).

Ostatni blok prezentowanego zbioru podejmuje, jak to określono, konteksty polityczne (s. 175-263). Otwiera go M. Melnyk materiałem „Transformacja demokratyczna w Hiszpanii: założenia a rzeczywistość” (s. 177-197). Z kolei M. Wąsicka proponuje opracowanie „Ustrój polityczny i struktura terytorialna Hiszpanii a dążenie mniejszości do autonomii” (s. 199-218). Wreszcie A. Gregori i Gomis, w języku hiszpańskim, omawia „La configuracion conceptual de la comunidad nacional en el pensamiento catalan contemporaneo” (s. 219-241). Następnym autor, tj. T. Daroszewski przybliży „Normatywne modele wspólnoty politycznej – analiza deklaracji programowych głównych hiszpańskich partii politycznych w wyborach parlamentarnych 2008 roku” (s. 243-255). Całość książki zamyka jeszcze jeden tekst w języku hiszpańskim pióra M. Dobkiewicz pt. „Memoria historica en Espana en el contexto de la legislacion sobre memoria” (s. 257-263).

W całości opracowania zabrakło zakończenia czy tekstu podsumowującego. Wydaje się, tak jak wstęp wprowadzał tak oczekiwane byłoby podsumowanie czy przynajmniej próba zebrania

końcowych myśli. Wydaje się, że przywołane tytuły poszczególnych tekstów są już wystarczająco, choć tylko wstępną, zapowiedzią proponowanych w książce treści. Zresztą trudno je szczegółowo streścić. Może nawet taka forma prezentacji będzie dodatkową zachętą, aby sięgnąć po tę książkę.

Po lekturze książki słuszna jest uwaga ze wstępu: „(...) studia zebrane w przedstawianym Czytelnikowi tomie, mimo że wpisują się w ten interdyscyplinarny dyskurs, nie roszczą sobie prawa do wyczerpującej diagnozy. Pytania stawiane przez autorów tekstów i udzielane odpowiedzi mieszczą się w polu zagadnień dotyczących inspiracji historycznych, kulturowych i politycznych” (s. 8). Faktycznie te trzy wskazane bloki stały się wiodącym i praktycznie dość interesującym zorganizowaniem całej książki.

Warto zauważyć, że dość interesujące są uwagi odnoszące się do tzw. hiszpańskiej „czarnej legendy”. Wydaje się jednak, że sam autor w znacznym stopniu ulega tej legendzie, co utrudnia obiektywne jej przedstawienie. Zresztą dość kurczowe jednostronne trzymanie się postaci Bartolome de Las Casas nie pozwala na rozwinięcie szerszego rozeznania. Oczywiście taki zabieg znacznie upraszcza całość trudnego problemu. Dobrze, że – w tym kontekście autor – choć zdawkowo przypomina „Kontrowersje z Valladolid”. Tutaj zdecydowanie trzeba próbować starać się uwolnić o wszelkiej ideologii. Ona nigdy nie jest dobrym doradcą w badaniach historycznych.

Postawiona druga część tytułu opracowania, ze znakiem zapytania zmusza w poszukiwaniu odpowiedzi do sięgnięcia do jego pierwszej części. To wydaje się sednem poszukiwań, zresztą potrzebnych i słusznych. Czy jednak uzasadnione jest tak usilne udowadnianie mitu? Wydaje się bowiem, że Hiszpania w całym swym bogactwie jest tak wyrazista jako całość, co m.in. dobitnie pokazuje i wzmacnia obecna na Półwyspie Iberyjskim Portugalia, zwłaszcza politycznie i kulturowo. Próby dezintegracji występują, ale ich sens jest zupełnie inny i nie mieści się w konwencji mitu.

Wydaje się, że chyba nie do końca słuszne są uwagi wskazujące na zbieżność procesów demokratyzacyjnych w Hiszpanii i w Polsce po śmierci generała F. Franco i połowy lat siedemdziesiątych w Polsce. Nie można ich rozpatrywać bez całej sfery kulturowej i ekonomicznej. Te czynniki jakże były inne w obu krajach, zwłaszcza w swym realizmie i zadaniach jakie mogły

podjąć stosunkowo łatwo wobec nowych wielopłaszczyznowych przemian Hiszpania. W Polsce pozostał cały bagaż zwłaszcza zła ekonomicznego, kulturowego i ideologicznego. Nie można także bezpośrednio porównywać frankizmu z komunizmem, nawet gdyby obydwie drogi nazwać dyktaturami. Zresztą w różnych tekstach prezentowanej książki można napotkać dość zróżnicowane opinie odnośnie do generała F. Franco i frankizmu, czasem wręcz wykluczające się i dalekie od siebie. Nie jest to oczywiście próba totalnej obrony czy nie dostrzegania wad, a nawet dramatów tego okresu w dziejach współczesnych Hiszpanii.

Szkoda, że zabrakło szerszych analiz innych regionów Hiszpanii, a zdecydowanie preferowano środowisko baskijskie. Nie ulega wątpliwości, że jest to specyficzny region, żywo obecny medialnie i politycznie. Nie jest on jednak reprezentatywny do procesów tożsamościowych Hiszpanii. Ta radykalna postawa budzi wątpliwości odnośnie do autentyzmu deklaracji. Zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę basków mieszkających we Francji. Inne regiony Hiszpanii niosą przecież w sobie o wiele bogatsze aspiracje autonomiczne, co więcej mają ku temu bardziej zwarte argumenty.

Błędna wydaje się czy przynajmniej znacznie uproszczona jest powielana opinia, że proces demokratyzacyjny w państwach Europy Środkowo-Wschodniej spowodowany był kryzysem ekonomicznym. Jest to próba odrzucenia o wiele ważniejszych elementów tego procesu, który bardziej przyjął charakter kulturowy, oczywiście w sensie bardzo szerokim. Wydaje się, że głoszone opinie są tezami pewnych środowisk, które pomniejszają realne i osobowe zaangażowanie konkretnych ludzi i społeczności, a przypisują tak znaczące zjawiska tylko mechanicznym siłom czy procesom gospodarczym.

Można dość łatwo zauważyć, że w wielu fragmentach proponowanych tekstów wybrzmiewają opinie o charakterze ideologicznym, np. gender, feminizm czy demokratyzm. Podchodząc z całą powagą do ich zawartości treściowej oraz przesłania nie można sptycać ich, gdyż mają one swe odniesienie do realizmu życia osobowego i społecznego oraz wspólnotowego. Zatem wpisane są także w kategorie etyczne czy moralne. To pytania o konkretne wybory moralne, wraz z ich konsekwencjami, nie tylko indywidualnymi, czasem trudnymi do ostatecznego przewidzenia.

Wydaje się, że interesującym dodatkiem do książki byłyby krótkie noty biograficzne autorów oraz prezentacja ich dorobku naukowego. Cennym natomiast jest, że aż pięć tekstów opublikowano w języku hiszpańskim. Dobrze, że przy wszystkich tekstach załączono odpowiednie streszczenia w trzech językach, stosowanie do języka artykułu.

Autorzy wstępu wyrażają nadzieję, „że zebrane tutaj teksty przyczynią się do refleksji i lepszego zrozumienia tożsamości Hiszpanii, kraju dość odległego od Polski w sensie geograficznym, ale bliskiego nam kulturowo, polecamy je uwadze Czytelnika” (s. 9). Wydaje się, że faktycznie mogą one stać się takim materiałem.

Hiszpania, odległy kraj, ale jednak europejski. Zatem pewna bliskość kulturowa, choć i jednocześnie wiele różnic. Czy jednak, mając na względzie całe dzieje tego państwa, nie jest przesadzona opinia autorów wstępu: „W swojej historii Hiszpania wielokrotnie zmuszona była bronić się przed wrogami zewnętrznymi, dzisiaj podstawowe zagrożenie dla bytu państwa wydaje się pochodzić z wewnątrz” (s. 8). Brzmi to nieco sensacyjnie, czy jednocześnie realistycznie? Nie można ostatecznie wykluczyć całego bogactwa przemian, które mogą zaistnieć.

Bp Andrzej F. Dziuba